

*Василије Драгосављевић**
Историјски институт Београд

ИДЕЈЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ РАДИКАЛНЕ ДЕСНИЦЕ У ЛИСТУ ПОЛИТИЧКИ ГЛАСНИК

Сажетак

У раду је дата анализа садржаја листа *Политички гласник* са посебним освртом на текстове који говоре на тему монархизма, сталешког државног уређења и антисемитизма. Овај низ политичких модела, које су аутори чланака преузимали из идеолошког корпуса неоројалистичког покрета Француска акција, надживеће постојање овог листа и чиниће идејни фундамент југоинтегралистичких покрета радикалне деснице (Југословенска акција и ЈНП Збор) током 30-тих и 40-тих година 20. века. На основу краћих биографија кључних чланова уредништва и аутора који су сарађивали у листу, показана је персонално-организационо-идејна веза између кружока окупљеног око листа *Политички гласник* и политичких покрета југоинтегралистичке радикалне деснице.

Кључне речи: *Политички гласник*, монархизам, сталешко уређење, антисемитизам, Југословенска акција, Југословенски народни покрет Збор

* Електронска адреса аутора: v.dragosavljevic@yahoo.com

Лист *Политички гласник*¹ излазио је једанпут седмично у Београду у периоду од марта 1925 до октобра 1927 године. Као власници листа наведени су новинар Ђорђе Перић² и адвокат Момир Николић³ (који је такође био главни уредник и директор листа)⁴ а најистакнутији сарадници редакције

1) Скоро сви бројеви *Политичког гласника* налазе се у фонду периодичког одељења Народне библиотеке Србије (<http://www.vbs.rs/scripts/cobiss?ukaz=DISP&id=0213181349171273&rec=13&sid=1>).

2) Рођен 1897. г. у Аустроугарској (Далмација), по народности Хрват (негде између почетка I светског рата и 1920. г. прешао је у православље и од тада се изјашњавао као Србин). Завршио Правни факултет, бавио се новинарством и био је директор новинске агенције *Авала* у периоду 1931–1934. г. Почетком 1925. г. заједно са Момиром Николићем покрене лист *Политички гласник* око кога ће се окупити језгро југоинтегралистичке организације Југословенска акција (ЈА). Један од оснивача ЈА у којој је заузимао положај потпредседника. Перић је у ЈА довео бившег првака Савеза земљорадника Војислава Ђорђевића са намером да преко његовог утицаја у задружном покрету успостави утицај ЈА над Главним савезом српских земљорадничких задруга. После фузије ЈА са Љотићевом и Парезаниновом групом постаје члан ЈНП Збор. На парламентарним изборима 1935. г. наступа као кандидат ЈНП Збор у слагиначком срезу. Почетком 1938. г. заједно са Данилом Грегорићем и Велибором Јонићем покушава да смени Димитрија Љотића са места председника ЈНП Збор. Пошто ово није успело ова група напушта Збор и прилази ЈРЗ Милана Стојадиновића. Драгољуб Јовановић је сматрао да је Перић почетком 30-тих постао агент немачке обавештајне службе и да је напустио Љотића и пришао Стојадиновићу јер је овај други био директни експонент немачких интереса у Краљевини Југославији. Извори зборашке провинијенције тврде са друге стране да је покушај пуча унутар покрета био инспирисан преваходно личним материјалним интересима Перића, Јонића, Вуловића и Грегорића. За време немачке окупације Перић врши функцију шефа пропаганде владе Милана Недића. После ослобођења Југославије Перић емигрира у Јужноафричку Републику где је и умро крајем 50-тих година. (Драгољуб Јовановић, *Медаљони I*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 305–307; Ратко Парезанин, *Други светски рат и Димитрије В. Љотић*, Јуниор, Београд 2001, стр. 147–152; Архив Београда, фонд: Љотићева организација Збор, кутија бр. 6, документ: *Земаљска кандидатска листа за изборе народних посланика за Народну скупштину на дан 5. маја 1935. године*).

3) Адвокат, завршио права у Француској током Првог светског рата. По Уједињењу 1918. г. враћа се у Краљевину СХС где учествује у политичком животу као члан Комунистичке партије Југославије, Републиканске странке и Народне радикалне странке. Био уредник листа *Политички гласник* и близак оснивачима покрета ЈА. Поздравио Шестојануарски Манифест као прилику за нову политичку генерацију. Своје политичке погледе блиске неоројалистичком покрету Француска акција сумирао је у политичко-социолошком есеју *Грађанинов ерт*. У ЈА и ЈНП Збор није играо истакнуту улогу. Није познат његов политички ангажман током немачке окупације. После краја Другог светског рата истакао се као правни заступник антикомуниста који су били процесуирани од стране нових власти због чега је претрпео више физичких напада од стране чланова СКОЈ-а. Време и место смрти непознати. (Драгољуб Јовановић, *Медаљони I*, нав. дело, стр. 135–137.)

4) Вук Драговић, *Српска штампа између два рата: Основа за библиографију српске периодике 1915–1945*, САНУ, Београд, 1956, стр. 126.

били су Владислав Стакић,⁵ публициста Милош Милошевић⁶ и професор историје Данило Вуловић.⁷ На први поглед тешко је установити јасну политичку и идеолошку оријентацију уредништва листа. На страницама *Политичког гласника* смењивале су се глорификација и оштра осуда политичког рада свих истакнутих чинилаца политичке сцене Краљевине СХС. Тако је Никола Пашић портретиран као „најпунуји представник

5) Рођен у Новом Саду 1899. г. студирао права у Паризу. Током студија у Француској постао присталица Шарла Мораса и неоројалистичког покрета Француска акција (ФА). Почетком 1925. г. заједно са политичким истомишљеницима Момиром Николићем и Ђорђем Перићем покреће лист *Политички гласник* око кога се окупља језгро будућег покрета ЈА. Драгољуб Јовановић у својим *Медаљонима* наводи да је Стакић преко покрета ЈА хтео да у Југославији пласира идеје ФА. Стакић се бавио политичком теоријом написао је књигу о идеологији ФА и творцу идеологије револуционарног синдикализма Жоржу Сорелу. Не зна се да ли је заједно са остатком чланства ЈА пришао ЈНП Збор. Крајем 30-тих година намесник кнез Павле Карађорђевић шаље Стакића у неколико тајних дипломатских мисија код италијанског министра иностраних послова Галеаца Ђана и премијера Мусолинија. Нема података о Стакићевом политичком ангажовању током немачке окупације. Крајем 1944. г. Стакић напушта Београд и емигрира у Швајцарску а потом одлази у Јужноафричку Републику где је преминуо 1964. г. (Драгољуб Јовановић, *Медаљони I*, нав. дело, стр. 261–266.)

6) Рођен у Београду 1891. г. где је завршио основну школу и гимназију. Учесник I светског рата, 1916. одлази на школовање у Француску где завршава прву годину Правног факултета. Током свог школовања у Паризу упознао се с програмом неоројалистичког покрета ФА и постао ватрени присталица политичких идеја Шарла Мораса. По повратку у Краљевину СХС ради као новинар и публициста у листовима *Новости*, *Народна одбрана* и *Време*. Политички близак Драгољубу Јовановићу и тзв. левом крилу Савеза земљорадника. Крајем двадесетих сарађује у листу *Политички гласник* из чије редакције ће настати нуклеус југоинтегралистичке десничарске организације ЈА. Према Драгољубу Јовановићу Милошевић је био први генерални секретар ЈА и аутор већине програмских чланака у гласилима покрета (податак није проверив јер је Милошевић своје тектове потписивао читавим низом псеудонима). Нема података о политичком ангажману М. Милошевића током друге половине 30-тих година, али се спомиње као један од оснивача Народне сељачке странке – политичке формације настале сецесијом тзв. левог крила Савеза земљорадника. Милошевић је учествовао у Априлском рату а током немачке окупације стаје у службу владе Народног спаса генерала Милана Недића и сарађује у листовима *Ново време* и *Српски народ*. У новембру 1944. г. након повлачења немачких и Недићевих снага из Београда Милошевић врши самоубиство. (Драгољуб Јовановић, *Медаљони I*, нав. дело, стр. 252–257.)

7) Рођен 1892. године, по образовању историчар. Радио као гимназијски професор у Шапцу, Ваљеву и Београду. Средином 20-тих година сарађује у листу *Политички гласник* око кога се окупља нуклеус будућег покрета ЈА. Касније један од оснивача и лидера ЈА. Приликом преговора о уједињењу југоинтегралистичких група радикалне деснице и стварању заједничке програмске платформе 1934. г. Вуловић се ангажује као делегат вођства ЈА. Пред изборе 1938. г. Вуловић заједно са Грегорићем, Перићем и Јонићем покушава да смени Димитрија Љотића са места председника ЈНП Збор. После неуспеха ове акције Вуловић прелази у режимску ЈРЗ и добија функцију министра грађевине. Током немачке окупације Вуловић је сарађивао са владом Народног спаса генерала Милана Недића. Не зна се да ли је процесуиран након 1945. г. После рата неко време био запослен у Државном архиву Србије. Вуловић је преминуо у Београду 1975. г. (Ратко Парезанин, *Други светски рат и Димитрије В. Љотић*, нав. дело, стр. 54, 147–152.)

демократије код нас”⁸ док је његова странка апострофирана као главни носилац корупције и главна претња слободи политичког изражавања.⁹ Вођа Самосталне демократске странке (СДС) Светозар Прибићевић у подсмешљивом тону етикетиран је као добар опозиционар али лош државник,¹⁰ вођа Демократске странке Љубомир Давидовић, крајње малициозно, као човек осредњих способности (коме је главни политички капитал син који је погинуо у Првом светском рату)¹¹ а вођа Словенске људске странке као велики ерудита али „морално гибак” човек.¹² Према подацима које износи Драгољуб Јовановић, лист је од свог настанка захваљујући везама Ђорђа Перића¹³ уживао финансијску подршку и покровитељство краља Александра и низа политичара који ће постати стубови Шестојануарског режима попут Петра Живковића, Војислава Маринковића и Милана Сршкића.¹⁴ У прилог овим Јовановићевим тврдњама говоре и чланци „Наши националисти”¹⁵ и „Један велики национални пример”.¹⁶ У првом чланку анонимни аутор је унутар полемике са гласилом СДС истакао да је уредништво листа блиско Народној радикалној странци и Петру Живковићу (што је доста индикативна изјава будући да Живковић у то време званично није био укључен у политички живот) а у другом чланку, аутор је на чак три стране у изразито афирмативном тону изнео историјат војничке каријере команданта краљевске гарде генерала Живковића. Јовановићеву тезу о постојању блиских веза између уредништва листа и политичке гарнитуре која ће чинити костур Шестојануарског режима потврђује и садржај редовне рубрике *Савременици* у којој је анонимни аутор дао изразито похвалне приказе политичког рада Војислава Маринковића,¹⁷ Божидара Максимовића,¹⁸

8) Аноним, „Никола Пашић”, *Политички гласник*, год I, бр. 7, 19. април 1925.

9) Аноним, „Закон против штампе”, *Политички гласник*, год I, бр. 1, 8. март 1925.

10) Аноним, „Светозар Прибићевић”, *Политички гласник*, год I, бр. 2, 15. март 1925.

11) Аноним, „Љубомир Давидовић”, *Политички гласник*, год I, бр. 3, 22. март 1925.

12) Аноним, „Антон Корошец”, *Политички гласник*, год I, бр. 4, 28. март 1925.

13) Драгољуб Јовановић, *Медаљони I*, нав. дело, стр. 136–137.

14) Драгољуб Јовановић, *Људи, људи...: Медаљони 94 политичких јавних, научних и других савременика*, Филип Вишњић, Београд, 2005, стр. 269–270.

15) Аноним, „Наши националисти”, *Политички гласник*, год II, бр. 35.

16) Аноним, „Један велики национални пример”, *Политички гласник*, год III, бр. 57, 24. јануар 1927.

17) Аноним, „Војислав Маринковић”, *Политички гласник*, год I, бр. 13, 31. мај 1925.

18) Аноним, „Божидар Максимовић”, *Политички гласник*, год I, бр. 14, 7. јун 1925.

Николе Узуновића¹⁹ и Милана Сршкића.²⁰ Ако се изузме ово Јовановићево запажање тешко је установити јасан политички став уредништва *Политичког гласника* према политичким догађајима и њиховим главним актерима у Краљевини СХС.

Званично неутрално позиционирано према сукобљеним струјама у политичком животу Краљевине СХС уредништво *Политичког гласника* истицало се у миљеу југословенске штампе 20-тих година захваљујући промоцији неоројалистичких и антисемитских идеја. Известан број чланова редакције се током школовања у Француској упознао са идејама неоројалистичког покрета Француска акција (ФА). Владислав Стакић, Момир Николић и Милош Милошевић су према сведочанствима својих савременика били познати као велики поштоваоци политичких идеја вође ФА Шарла Мораса.²¹ Полазећи са позиција милитаризма и антисемитизма, Морас се истакао у одбрани кредибилитета морално компромитоване армије коју је сматрао за главни ослонац француске државности. Наслањајући се на идеје великана контрареволуционарне мисли попут Жозефа де Местра, Луја де Бонала, Де ла Тур ди Пена, и Мориса Бареса, Морас је створио сопствени идеолошки систем који се у модерној науци сматра претечом фашизма. Тај систем је предвиђао обнову француске монархије засноване на милитаризму, као и обнову предреволуционарних друштвених и економских институција (сталези и еснафи) заснованих на вишевековном државотворном искуству француског народа и цивилизацијским вредностима католицизма.

1. МОНАРХИЗАМ

Полазна идеја вође француских ројалиста била је да је монархија створила Француску и да стога уништење монархије представља почетак деградације француског народа и државе. По Морасовом мишљењу француски народ је 1789. г. желео реформе а не укидање монархије тако да је убиство Луја XVI по њему представљало дело шачице политичких

19) Аноним, „Никола Узуновић”, *Политички гласник*, год II, бр. 44, 3. јун 1926.

20) Аноним, „Милан Сршкић”, *Политички гласник*, год II, бр. 49, 16. август 1926.

21) Драгољуб Јовановић, *Људи, људи...: Медаљони 94 политичких јавних, научних и других савременика*, нав. дело, стр. 351–353.

авантуриста који су били вођени личним интересима.²² Морас је идеализовао монархију као гаранцију јавне добробити, будући да се простом логиком интерес наследног монарха мора поклапати са општим интересом француске државе и народа. Наследни монарх који је својим интересима органски повезан са интересима француског народа, далеко је ефикаснији владар од председника републике који је услед изборности своје функције приморан да се додворава партијама и баналним инстинктима масе запостављајући при том примарне интересе Француске.²³ У Морасовој визији француска монархија је „краљевство армије”²⁴ тј. војна диктатура или цезаризам, а краљ је примарно војсковођа који води свој народ у контрареволуцији и рату. Морасов монархизам имао је свој корен и у његовој изразитој одбојности према републиканском уређењу. Он је поистовећивао Републику са партијаштвом тј. легализованом анархијом у којој се политичке партије-интересне групе (које су често експоненти страних интереса) под маском демократије свим средствима боре за власт и личне интересе не обазирајући се на потребе народа и државе.

Уредништво *Политичког гласника* горљиво је промовисало Морасову визију монархије. На страницама овог листа, у облику фељтона, уз афирмативне коментаре, преношени одломци Морасове *Анкете о монархији*²⁵ и *Историје Француске* Жака Бенвила.²⁶ У бројним чланцима попут „Монархија и република у Француској”,²⁷ „Г. Пол Бурже о монархији”,²⁸ „Шта очекују Французи од монархије”²⁹ „Основе

22) Eugen Weber, *Action Francaise; Royalism and Reaction in Twentieth-century France*, Stanford University Press, Stanford, 1962, стр. 14.

23) Владислав Стакић, *Монархистичка доктрина Шарла Мораса*, Облик, Београд, 2002, стр. 57, 75, 78–79, 83–84.

24) Ernst Nolte, *Fašizam u svojoj epohi*, Prosveta, Beograd, 1990, стр. 120.

25) Аноним, „Садржина једне националне монархије и основи једне краљевске политике”, *Политички гласник*, год. I, бр. 21/22, 23. август 1925. Аноним, „Садржина једне националне монархије и основи једне краљевске политике”, *Политички гласник*, год. I, бр. 23–24, 13. септембар 1925. Аноним, „Наши националисти”, *Политички гласник*, год. I, бр. 23–24, 13. септембар 1925.

26) Аноним, „Тачан значај Француске револуције”, *Политички гласник*, год. I, бр. 9, 3. мај 1925.

27) Аноним, „Монархија и република у Француској”, *Политички гласник*, год. I, бр. 3, 22. март 1925.

28) Аноним, „Г. Пол Бурже о монархији”, *Политички гласник*, год. I, бр. 19, 19. јул 1925.

29) Леон де Монтескје, „Шта очекују Французи од монархије”, *Политички гласник*, год. I, бр. 27, 22. октобар 1925.

корпоративне доктрине³⁰ и „Савременост Ла Тур ди Пена“³¹ аутори су износили афирмативне ставове о дневнополитичком ангажману покрета ФА и идеолошким конструктима његових вођа. Утицај Морасових идеја о монархији као институцији насталој на бази вишевековног народног искуства и која као таква једина има легитимитет да представља народ највидљивији је у чланку „Признање монархије“³² у коме анонимни аутор наводи: „Монархија, уопште, не заснива се на народном признању... Монархија није изборна установа... Воља народа када се тиче монархије није никако воља бирачког тела. То је воља народа у његовом историјском развоју, народа не као скупа савременика него као ланца нараштаја, народа као једне одређене прошлости садашњости и будућности. Зато монархију нема нико да признаје, јер нико сем ње не представља народ...“³³ Преузимајући неоројалистички конструкт идеалног монарха уредништво *Политичког гласника* презентовало је југословенског владара као кључни конструктивни фактор југословенске државе. Тако је на страницама овог листа Александар Карађорђевић означен као победоносни војсковођа и оснивач југословенске државе, главни прегалац у постизању историјског српско-хрватског споразума (мисли се на формирање заједничке владе НРС и ХСС 1925. г.)³⁴ и једина политичка фигура која може спасити југословенску државу од деструктивног деловања дисфункционалног парламентаризма³⁵ и корумпираног (од стране политичких партија инсталираног) чиновништва.³⁶ Не заустављајући се само на промоцији Морасове визије монархизма уредништво *Политичког гласника* са великом учесталашћу објављивало је текстове у којима се оштро критикују сви опоненти југословенске монархије – у првом реду Републиканска странка и Комунистичка партија Југославије

30) Аноним, „Основе корпоративне доктрине“, *Политички гласник*, год. II, бр. 35, 8. фебруар 1926.

31) Аноним, „Савременост Ла Тур ди Пена“, *Политички гласник*, год. II бр. 56, 27. децембар 1926.

32) Аноним, „Признање монархије“, *Политички гласник*, год. I, бр. 7, 19. април 1925.

33) Исто.

34) Аноним, „Реч монархије“, *Политички гласник*, год. I, бр. 19, 19. јул 1925.

35) Аноним, „Пред банкротством парламентаризма: Теза г. Аранђеловића: Владалац је једини спас“, *Политички гласник*, год. I, бр. 12, 24. мај 1925.

36) Аноним, „Највеће зло демократије: Партијско чиновништво од кога може да нас спасе само владалац“, *Политички гласник*, год. I, бр. 25, 4. октобар 1925.

(КПЈ), као и истакнути појединци чији јавни наступи доводе у питање углед круне. Тако је Републиканска странка означена као безидејна и деструктивна политичка организација коју у животу одржавају искључиво скандали и гафови актуелног режима,³⁷ док је КПЈ апострофирана као страна агентура у служби Москве³⁸ чије јединство раздиру унутрашњи сукоби инспирисани личним амбицијама и материјалним интересима вођства.³⁹ Колико је углед саме институције монархије био важан за уредништво *Политичког гласника* најбоље се види у чланку „Ко руши монархију”⁴⁰ у коме је анонимни аутор изнео критику дела академика Владимира Ћоровића сматрајући да је овај био преоштар у портретирању личности краља Милана Обреновића. Закључујући своје излагање аутор је навео да Ћоровић као пречанин не познаје српску монархистичку традицију и увредљиво га етикетира као „аустријског чиновника” који каља углед монархистичког поретка у Србији. Модел идеалног монарха сачињен према Морасовоом концепту представљаће једну од најдугорочнијих идејних конструкција уредништва *Политичког гласника*. Овај модел уградиће у свој идеолошки конструкт Југословенска акција а од ње ће је преузети (и додатно саобразити француском узору) идеолози ЈНП Збор.

2. СТАЛЕШКО ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ

Према Морасовом запажању све политичке и друштвене промене које је донела Француска револуција биле су пропраћене темељним уништавањем свих традиционалних политичких, економских и духовних институција.⁴¹ На унутрашњем плану то је довело до стварања републиканско-демократског режима који је сам по себи вештачки и нестабилан. Да би се као такав одржао он мора осамити и обесправити појединца на тај начин што ће уништити традиционалне институције који су вековима представљали посредника

37) Аноним, „Јаша Продановић”, *Политички гласник*, год. I, бр. 8, 26. април 1925.

38) Аноним, „Комунизам одозго”, *Политички гласник*, год. I, бр. 10, 10. мај 1925.

39) Аноним, „Међу нашим комунистима”, *Политички гласник*, год. I, бр. 10, 10. мај 1925.

40) Аноним, „Ко руши монархију”, *Политички гласник*, год. I, бр. 6, 12. април 1925.

41) Eugen Weber, *Action Francaise: Royalism and Reaction in twentieth-century France*, нав. дело, стр. 68.

између појединца и државе. Атомизирани појединац остаје без заштите од самовоље властодржаца и капиталиста као и без начина да ефикасно утиче на државну политику. У условима моралне анархије атомизирани појединац је константно охрабриван да бескрупулозно остварује сопствене жеље и прохтеве чиме је материјални интерес индивидуе устоличен као једини подстрек људске делатности. Према Морасу, заснован на трци за профитом и беспоштедној конкуренцији атомизираних индивидуа економски систем либералног капитализма постаје главни узрок унутрашњих сукоба и друштвене нестабилности.⁴² Морас је сматрао да су старе тзв. историјске институције попут сталежа, еснафа и покрајинских аутономија старије од државне организације тј. да је држава настала удруживањем ових институција.⁴³ Морас је сматрао да је поновна афирмација ових институција неопходан предуслов за функционисање друштва и државе и предвиђао је њихово васкрснуће у оквиру обновљене француске монархије.⁴⁴ Током првих година постојања економски програм ФА био је конципиран на идејама конзервативног социјалног мислиоца маркиза Де Ла Тур ди Пена. Тур ди Пен сматрао је да се измирење рада и капитала може постићи путем гилди – организација радника и послодаваца унутар једне струке. Ове економске организације функционисале би на принципима хришћанске солидарности, а улогу медијатора између радника и послодаваца имали би представници клера.⁴⁵ Као присталица органске теорије друштва у којој припадници свих класа имају подједнаку важност за функционисање државе Морас је придавао велику пажњу придобијању нижих класа за пројекат рестаурације монархије.⁴⁶ Насупрот класне борбе коју је заговарала марксистичка идеологија Морас је презентовао идеју хармоничне сарадње класа кроз обнову историјских економских и друштвених институција еснафа и сталежа. Почетком 1907. г. долази до радикалних промена у економским концепцијама ФА када се неоројалистичком

42) Владислав Стакић, *Монархистичка доктрина Шарла Мораса*, нав. дело, стр. 174.

43) Исто, стр. 67–68.

44) Исто, стр. 168–169.

45) Eugen Weber, *Action Francaise: Royalism and Reaction in twentieth-century France*, нав. дело, стр. 212.

46) Исто, стр. 56.

покрету прикључује Жорж Валоа ученик Жоржа Соела творца идеологије револуционарног синдикализма. Сорел, разочаран реформистичком политиком социјалистичке партије видео је у насилним акцијама милиције ФА последњу прилику да се радничке масе отргну из „живог блата” компромиса са буржоаским поретком.⁴⁷ Почетком 1910. г. Сорел је у сарадњи са ФА⁴⁸ покренуо часопис *Независност* преко кога је промовисао фузију неоројалистичких и револуционарносиндикалистичких идеја. Сарадња Сорела са ФА крунисана је 1911. г. формирањем Прудоновог клуба организације која је требала да обезбеди идеолошку платформу преко које ће се повезати деловање ФА и револуционарних синдикалиста. Прва декларација Прудоновог клуба осудила је демократију као највећу грешку претходног столећа која је непријатељ културе и производње⁴⁹ и која је главни бранилац деструктивног капитализма и немилосрдне експлатације француског радништва и позвала на рушење капиталистичког поретка и обнову монархије.⁵⁰ Под утицајем Сорелове теорије о синдикатима као основним ћелијама политичко-економске организације модерног друштва, неоројалисти су модернизовали свој економски програм тако да је Морас заузео становиште да је француски народ несвесно почео да се враћа својим предреволуционарним институцијама тако да је појаву и јачање синдикалног покрета француског радништва тумачио као фазу која води ка обнови сталежа и еснафа.⁵¹ Сарадња ФА са револуционарним синдикалистима у оквиру Прудоновог клуба изазвала је велико незадовољство у редовима конзервативно оријентисаних монархиста и свештенства.⁵² Под притисцима ових елемената, који су обезбеђивали већи део средстава за финансирање покрета, Морас је био принуђен да се крајем 1913. г. дистанцира од

47) Исто, стр. 74.

48) Парадоксално, Сорел и Француска акција почетком 20. в. налазили су се на потпуно супротним деловима спектра политичке сцене Француске. Десетак година раније Сорел је дао одлучну подршку Алфреду Драјфусу и политичким снагама које су се залагале за ревизију његовог процеса. (Види – Zeev Sternhel, Mario Sznajder, Maia Asheri, *The Birth of Fascist Ideology: From Cultural Rebellion to Political Revolution*, Princeton University Press, Princeton, 1994, стр. 41–42.)

49) Исто, стр. 87.

50) Ernst Nolte, *Fašizam u svojoj epohi*, нав. дело, стр. 80.

51) Шарл Морас, *Ројалистичке идеје*, Јуниор, Београд, 1996, стр. 14.

52) Eugen Weber, *Action Francaise: Royalism and Reaction in twentieth-century France*, нав. дело, стр. 76.

Прудоновог клуба. Незадовољан оваквим исходом Валoa је 1925. г. напустио ФА и основао сопствену политичку организацију која се у развоју своје економско-политичке доктрине у многоме саобразила моделу фашистичког корпоративизма у Италији.⁵³ Ослобођена утицаја Жоржа Валoa и његових револуционарно синдикалистичких идеја ФА и њена економско-привредна организација Конфедерација француске интелигенције и произвођача вратила се на позиције ближе патерналистичком корпоративизму маркиза Де Ла Тур ди Пена.⁵⁴

У чланцима попут „Основе корпоративне доктрине”,⁵⁵ „Савремено друштво има да бира: комунизам или социјалну монархију”,⁵⁶ „Савременост Ла Тур ди Пена”⁵⁷ и „Социјални монархизам и револуционарни синдикализам”,⁵⁸ аутори су промовисали економско-политички програм Француске акције (синдикализам и сталешке организације) и залагали се за његову имплементацију у Краљевини Југославији. Као и њихови идеолошки узори из ФА аутори чланака као што су „Финансијска криза у Француској потврђује неспособност демократије да добро газдује”⁵⁹ на страницама *Политичког гласника* заступали су тезу да демократски парламентаризам услед своје неефикасности и немогућности да води дугорочну политику нема капацитета да управља економским животом земље. У чланку „Социјални монархизам и револуционарни синдикализам” анонимни аутор је испратио генезу економског програма ФА и јасно детектовао значај сарадње Жоржа Сорела и француских неоројалиста за стварање модела фашистичког корпоративизма у Италији. Управо на теми економског програма најбоље види колико је уредништво листа пажљиво

53) Аластер Хамилтон, *Фашизам и интелектуалци 1919–1945*, Вук Караџић, Београд, 1978, стр. 236–237.

54) Eugen Weber, *Action Francaise: Royalism and Reaction in twentieth-century France*, нав. дело, стр. 212.

55) Аноним, „Основе корпоративне доктрине”, нав. дело.

56) Аноним, „Савремено друштво има да бира: комунизам или социјалну монархију”, *Политички гласник*, год. II, бр. 44, 3. јун 1926.

57) Аноним, „Савременост Ла Тур ди Пена”, нав. дело.

58) Аноним, „Социјални монархизам и револуционарни синдикализам”, *Политички гласник*, год. III, бр. 69, 24. април 1927.

59) Аноним, „Финансијска криза у Француској потврђује неспособност демократије да добро газдује”, *Политички гласник*, год. II, бр. 35, 1. фебруар 1926.

пратило процесе развоја економске доктрине француских неоројалиста. У текстовима из 1925. и прве половине 1926. г. попут „Основе корпоративне доктрине” приметно је заговарање корпоративизма по моделу који је конципирао Жорж Валоа, да би се другој половини 1926. г. попут свог француског узора уредништво вратило на (конзервативније) позиције сталешког државног уређења које је конципирао Де Ла Тур ди Пен.⁶⁰ У складу са тиме уредништво *Политичког гласника* у чланцима попут „Земљораднички синдикализам противу демократске обмане”⁶¹ и „Наш први захтев: Оснивање коморе земљорадника”⁶² захтевало је да се изградња сталешке државе отпочне од стварања земљорадничких комора и кооператива које би поред заштите економских интереса сељачког сталежа добиле и политичку функцију као изборна тела преко којих би овај сталеж бирао своје представнике за сталешку скупштину која ће у будућности заменити парламентарни систем конципиран на политичким странкама. Као и у случају француских неоројалиста пропаганда коју је *Политички гласник* водио за успостављање сталешког државног уређења ослањала се преваходно на оштру критику југословенског парламентаризма заснованог на политичким странкама. У чланцима попут „Бивши народни посланик”,⁶³ „Пред банкротством парламентаризма”⁶⁴ и „Највеће зло демократије: Партијско чиновништво од кога може да нас спасе само владалац”⁶⁵ југословенски народни посланици су окарактерисани преваходно као заступници сопствених интересних група (политичких партија), неефикасни и корумпирани државни службеници који највећи део свог времена троше на стварање сопствених клијентских мрежа и материјално богаћење не базирајући се на интересе државе и народа чији су формални представници. Идеја преуређења

60) Аноним, „Савременост Ла Тур ди Пена”, нав. дело.

61) Аноним, „Земљораднички синдикализам противу демократске обмане”, *Политички гласник*, год. I, бр. 30, 29. новембар 1925.

62) Аноним, „Наш први захтев: Оснивање коморе земљорадника”, *Политички гласник*, год. II, бр. 56, 27. децембар 1926.

63) Аноним, „Бивши народни посланик”, *Политички гласник*, год. I, бр. 1, 8. март 1925.

64) Аноним, „Пред банкротством парламентаризма”, *Политички гласник*, год. I, бр. 12, 24. мај 1925.

65) Аноним, „Највеће зло демократије: Партијско чиновништво од кога може да нас спасе само владалац”, нав. дело.

Краљевине СХС у сталешку монархију устројену према замислима француских неороојалиста надживеће постојање *Политичког гласника* и постати једно од најкарактеристичнијих тачака програма југословенске међуратне деснице. Ова идеја ће, почетком 30-тих година бити уграђена у идеолошки конструкт ЈА одакле ће је преузети и додатно разрадити Димитрије Љотић вођа и главни идеолог ЈНП Збор. Током периода немачке окупације ова идеја ће преко Љотића постати актуелна и у круговима владе Милана Недића и представљаће окосницу пројекта стварања Српске сељачке задружне државе.

3. АНТИСЕМИТИЗАМ

Као што је већ поменуто окидач за настанак покрета ФА била је Драјфусова афера. Ова афера развила се из процеса војног правосуђа против генералштабног официра јеврејског порекла Алфреда Драјфуса који је 1894. г. оптужен за шпијунажу у корист Немачке и осуђен на робију у казненој колонији. Ревизија процеса 1897. г. пробудила је интересовање јавности за судбину капетана Драјфуса⁶⁶ и поделила француско друштво на присталице теорије о Драјфусовој невиности и њихове опоненте (окупљене у оквиру Патриотске лиге).⁶⁷ Неконвенционалне методе (мито) којима су чланови Драјфусове породице дошли до информација и докумената који су доказивали Драјфусову невиност створиле су код чланова Лиге уверење да се иза захтева за ревизијом процеса крије завера јеврејских финансијских кругова да по сваку цену ослободе свог саплеменика.⁶⁸ Идеја о постојању овакве завере нашла је свој пуни израз у најпознатијем антисемитском памфлету *Протоколи сионских мудраца* – фантастичне конструкције настале сарадњом руских и француских полицијских структура⁶⁹

66) Hana Arent, *Izvori totalitarizma*, PinKpress, Beograd, 1998, стр. 91–97.

67) Сурпан Блемјерс, *World Fascism: A Historical Encyclopedia*, Oxford University Press, Oxford, 2006, стр. 180.

68) Ernst Nolte, *Fašizam u svojoj epohi*, нав. дело, стр. 64.

69) Царска служба безбедности Охрана на челу са Пјотром Ивановичем Рачковским је комбинујући садржаје брошура руских мистика и немачких антисемита исфабриковала прво издање *Протокола сионских мудраца* представљајући их као аутентичан документ. Рачковски, који је био стациониран у Паризу, подметнуо је овај фалсификат француским службама безбедности којима је овај спис послужио за подупирање ауторитета армије који је била компромитована у Драјфусовој афери. (Види – Норман Кун, *Позив на геноцид: Мит о светској завери Јевреја и Протоколи сионских мудраца*, Матица Српска, Нови Сад, 1996,

која је требала да пружи доказе о постојању јеврејске завере и ојача позицију француског војног тужилаштва.⁷⁰ У лето 1898. г. на скупштинском претресу Драјфусове пресуде дошло је до открића о фалсификовању докумената о Драјфусовој кривици од стране пуковника Анрија. Суочен са чињеницама, пуковник је признао кривицу да би био одведен у притвор где је извршио самоубиство под неразјашњеним околностима.

Незадовољство кругова окупљених око Патриотске лиге оваквим расплетом афере (и мистериозном смрћу пуковника Анрија) нашло је свој израз у чланку „Прва крв” књижевника Шарла Мораса. Он је глорификовао пуковников фалсификат као дело мотивисано најискренијим патриотским осећањима а његову смрт као проливање невинне крви од стране јеврејских завереника. Овај чланак привукао је пажњу Комитета Француске акције – једне мање групације која се издвојила из Патриотске лиге под вођством књижевника Мориса Пужоа и професора филозофије Анрија Вожоа, која је кооптирала Мораса у своје редове. Полазећи са позиција браниоца морално компромитоване армије коју је сматрало за главни ослонац француске државности, вођство Комитета Француске акције започело је конституисање сопственог идеолошког система. Изникла из Драјфусове афере ФА поставила је фундаменте фашистичког антисемитизма. ослањајући се на идеолошки легат француског новинара Едуарда Дремона (1844–1917). Дремон је у својој књизи *Јеврејска Француска* и свом дневном листу *Слободни свет* поставио теорију о Јеврејима као господарима крупног капитала који зарад профита угрожава егзистенцију француских радника и занатлија.⁷¹

Према Морасу Јевреји су уз протестанте, масоне и странце (метеке) представљали тзв. „Анти-Француску” – туђинску државну формацију унутар француског друштва. Ове „четири савезне државе” како их назива Морас биле су главни ослонац снага које су извеле Француску револуцију која је ликвидирала монархистички поредак и тако уништила

стр. 77–107.)

70) Александар Молнар, *Народ нација раса: Историјска изворишта национализма у Европи*, Београдски круг, Београд, 1997, стр. 181.

71) Сурриан Блемјерс, *World Fascism: A Historical Encyclopedia*, нав. дело, стр. 181.

политичку и економску стабилност Француске.⁷² Према Морасу Јевреји су помогли револуционаре јер се у фундаментима јудаизма налази клица анархизма – ирационални порив номада ка супротстављању поретку латинске цивилизације.⁷³ Унутар успостављеног републиканског режима Јевреји су добили политички и економски утицај који се налази у несразмери са њиховом бројчаном заступљеношћу у Француској. Према Морасовој оцени, Јевреји су превасходно заинтересовани за извлачење материјалне користи.⁷⁴ Француска револуција, која је уништила традиционални француски политичко-привредни систем заснован на сталежима и еснафима, омогућила је страном капиталу (којим према Морасу управљају Јевреји) да извлачи енормни профит из француске привреде на штету француских грађана и државе. Означавајући као два центра јеврејског капитала Лондон и Франкфурт, Морас је антисемитизам спојио и спољнополитичком опасношћу, али никада није прецизно дефинисао да ли се јеврејски капитал налази у служби Велике Британије и Немачке или је обрнуто.⁷⁵ Идеолози ФА сматрали су да је бољшевичка револуција производ савеза Немачке и Јевреја усмереног против Француске и европске цивилизације у целини.⁷⁶

Иако је антисемитизам играо другостепену улогу у идеолошком конструкту Француске акције, Морас је признавао да промоција антисемитских идеја има кључну улогу у популаризацији неоројалистичког програма. Према његовим речима: „Све изгледа немогуће или страховито тешко без појаве антисемитизма. Он омогућава да све буде уређено, углађено и симплификовано.”⁷⁷ У складу са овом поставком антисемитизам је био главна идеолошка платформа са које су неоројалисти нападали републикански режим пласирајући провокативне ставове да председник Француске није Поенкаре већ Ротшилд⁷⁸ и пезоративно апострофирајући владу

72) Ernst Nolte, *Fašizam u svojoj epohi*, нав. дело, стр. 76.

73) Исто, стр. 132–133.

74) Исто, стр. 123.

75) Исто, стр. 130–131

76) Исто, стр. 133–134.

77) Zeev Sternhell, Mario Sznajder, Maia Asheri, *The Birth of Fascist Ideology: From Cultural Rebellion to Political Revolution*, нав. дело, стр. 85.

78) Eugen Weber, *Action Francaise: Royalism and Reaction in Twentieth-century France*, нав. дело, стр. 133.

Народног фронта Леона Блума као „владу Талмуда” којој се на челу налази немачки Јеврејин рођен у Бесарабији.⁷⁹ Према замислима идеолога ФА антисемитизам је требао да послужи и за омасовљавање чланства неоројалистичког покрета. Леон Доде који је сарађивао у Дремоновом антисемитском листу *Слободни свет* дошао је на идеју да путем критике крупног јеврејског капитала примамом радничке масе у табор неоројалиста.⁸⁰ У складу са овим поставкама неоројалисти су неретко употребљавали оштру реторику и физичку силу у обрачунама са припадницима јеврејске мањине.⁸¹ Насупрот очекивањима вођства ФА жучна антисемитска реторика и испади чланова омладине и партијске милиције умногоме су негативно утицали на популаризацију неоројалистичког покрета. Револтиран антисемитским испадима вођства ФА монархистички претендент гроф од Париза 1937. г. путем јавног писма ускратио даљу подршку Морасовим следбеницима.⁸²

У склопу процеса рецепција неоројалистичких идеја уредништво *Политичког гласника* усвојило је и промовисало и антисемитске идеје. У чланцима „Двадесетогодишњица злочина француске Касације у Драјфусовој афери”⁸³ и „Драјфусова афера”⁸⁴ аутори су се осврнули на, према њиховим оценама, страховите последице које је на француску државу оставила ревизија Драјфусовог процеса. Преузимајући у потпуности гледиште ФА уредништво *Политичког гласника* представило је целокупну аферу као борбу између Јевреја и њихових савезника из редова масонерије против државних институција Француске. Уредништво је указивало на чињеницу да је Касациони суд Француске насупрот закону 1906. г. рехабилитовао Драјфуса иако је у његовој ингеренцији била само опција да случај поново преда војном суду чиме је и цивилно и војно правосуђе деградирано и дубоко компромитовано у очима јавности. Закључујући своје излагање о овом предмету аутор чланка

79) Исто, стр. 372–375.

80) Исто, стр. 71–72.

81) Исто, стр. 54.

82) Eugen Weber, *Action Francaise: Royalism and Reaction in Twentieth-century France*, нав. дело, стр. 408.

83) Аноним, „Двадесетогодишњица злочина француске Касације у Драјфусовој афери”, *Политички гласник*, год. II, бр. 48, 2. август 1926.

84) Аноним, „Драјфусова афера”, *Политички гласник* год II бр. 49, 16. август 1926.

„Драјфусова афера” наводи: „... чињенице остају, као што остаје чињеница да је највиши суд Републике, застрашен и купљен од стране Јевреја и фрамасонерије погазио изричит текст закона”.⁸⁵ Поред тога, како оцењује аутор чланка „Двадесетогодишњица злочина француске Касације у Драјфусовој афери” притисак про-драјфусовских снага и истрага која је покренута против Естерхазија уништили су ауторитет и битно умањили број припадника обавештајног одељења француског министарства рата што је умало резултирало поразом Француске на почетку I светског рата и немало допринело великим губицима у људству и материјалу које је француска војска поднела током великог светског сукоба.

Поред позивања на ставове ФА према афери Драјфус у броју 10 (од 10. маја 1925. г.) уредништво листа објавило је (као пренос текста из листа фрањеваца *Нова ревија*) одломак из чувене антисемитске брошуре *Протоколи сионских мудраца* под насловом „Наши католици противу јеврејске опасности”. У овом тексту поред садржаја прве седнице *Протокола* дат је и кратак историјат настанка ове брошуре. У том историјату изнесен је читав низ конструкција и неистина које су се плеле око настанка овог дела почевши од тога да оно представља записник са тајних седница I Ционистичког конгреса одржаног у Базелу 1897. (а који су касније украдени од Теодора Херцла у Бечу), да је у питању ауторски рад руског мистика (и психичког болесника) Сергија Нилуса или можда руског политичатра и погромшчика Г. П. Бутумија. Остављајући питање аутора отвореним у наставку текста се наводи да су *Протоколи* до најскоријег времена били у потпуности проскрибовани, нарочито у Русији (наводно је цена једног примерка била 3 милиона рубаља), али да се под утицајем политичких догађаја који су потврдили њихову тачност њихова аутентичност више не доводи у питање. Као доказ за те тврдње аутор текста наводи да су протоколи објављени у скоро свим европским земљама и да озбиљна западноевропска штампа (*Тајмс* и *Морнинг пост*) публикује њихов садржај. Свеукупно све ове тврдње уредништва *Политичког гласника* нису ни у најмањем одговарале истини. *Протоколи* су заправо представљали резултат рада Пјотра Ивановича Рачковског начелника

85) Исто.

Охране – руске тајне полиције. Рачковски је и раније у својој каријери исфабриковао неколико фалсификата помоћу којих је дискредитовао низ револуционарних организација у Русији.⁸⁶ Што се тиче наводне проскрипције овог рукописа у Русији довољно је рећи да је он представљао скоро обавезно штиво у редовима контрареволуционарних снага – што је немало допринело избијању сурових антијеврејских погрома које су спроводиле Дењкинове снаге у Украјини. Помоћу *Протокола* Рачковски је имао намеру да дискредитује развој либерално-демократских снага у Европи деградирајући низ сложених друштвено-политичких процеса на ниво „завере међународног јеврејства”.⁸⁷ У бројевима 18 (12. јул 1925) и 27 (22. октобар 1925) уредништво ПГ пренело је садржај II – X седнице *Протокола*. У овим текстовима изнесене су у кратким цртама основне идеје-водиље и планови „међународног јеврејства” за рушење европске-хришћанске цивилизације. Пратећи основну матрицу коју је поставио Рачковски, Јевреји су у овом одломку приказани као свемоћна етничка групација чији је главни циљ уништење свих нејеврејских држава и успостављање светске доминације. Према аутору *Протокола*, да би остварило тај циљ међународно јеврејство је пласирало идеологије либерализма и комунизма⁸⁸ које ће временом уништити хришћанство и културно-политичку традицију нејеврејских народа⁸⁹ производећи у том процесу политички и економски хаос који ће створити вакуум моћи. У тенутку када хаос буде био на врхунцу, како аутор *Протокола* предвиђа, Јевреји ће уз помоћ револуционара и апарата силе успоставити своју власт – „краљевство Сиона” којим ће владати потомак куће Давидове а у коме ће сви нејевреји бити осуђени на вечиту улогу модерних хелота.⁹⁰

У настојању да истакне ставове изнете у садржају *Протокола сионских мудраца* уредништво *Политичког гласника* објавило је и три антисемитске карикатуре (као аутор потписан

86) Норман Кун, *Позив на геноцид: Мит о светској завери Јевреја и Протоколи сионских мудраца*, нав. дело, стр. 77–78, 101–102, 104–105.

87) Исто, стр. 78, 102.

88) Аноним, „Наши католици противу Јевреја”, *Политички гласник*, год. I, бр. 18, 12. јул 1925.

89) Исто.

90) Норман Кун, *Позив на геноцид: Мит о светској завери Јевреја и Протоколи сионских мудраца*, нав. дело, стр. 61–62.

је Д. Стојановић) на насловним странама свог часописа. У броју 11 (17. мај 1925) под насловом „Комунистичка позадина” на насловној страни листа приказана је искаркирана слика јеврејског трговца који носи кесу са новцем а у чијој позадини се налази територија Русије у пламену са коментаром: „Колико је мало њих који знају да се на овој ватри топи злато за нас!” На насловној страни броја 13 (31. мај 1925) под насловом „Комунизам и Јевреји” приказан је костур (симбол смрти) у ливереји који излази пред сто за којим седе искаркиране прилике јеврејских трговаца са питањем: „Господо, на коју земљу је сада ред?” На насловној страни броја 23–24 (13. септембар 1925) објављена карикатура у којој је „међународно јеврејство” приказано као хоботница која у својим пипцима држи банке, берзу и новац уз коментар: „Јеврејин – Прво новац па власт!” Све три карикатуре налазиле су се на линији матрице постављене у *Протоколима* где су Јевреји приказани као идејни творци комунизма, главни инспиратори бољшевичког терора и неопозиви господари светских финансија.

Свеукупно гледано све антисемитске идеје и ставови изнети на страницама *Политичког гласника* представљали су преузимање из идеолошког конструкта ФА и фантазмагоричних конструкција *Протокола сионских мудраца*. Поред ове идејне рецепције, уредништво *Политичког гласника* није успело да уобличи сопствени, оригинални поглед на јеврејско питање. Изузетак донекле представља чланак „Јеврејска опасност: Невидљива интернационала и наша држава”⁹¹ у коме је аутор поставио тезу да „јеврејска опасност” представља главни проблем Краљевине СХС. Према аутору ово питање представља непознаницу већини савременика. Предратна Србија имала је малобројну јеврејску популацију, а високи државни кругови успешно су сарађивали са „међународним јеврејством” (преко слободнозидарских ложа) на револуционарном плану уједињења јужнословенских народа. Аутор подвлачи запажање да је за разлику од предратне Србије новостворена Краљевина СХС постала главна мета деструктивног рада „јеврејске интернационале”. Она као стуб Версајског поретка у југоисточној Европи представља главну брану јеврејских

91) Аноним, „Јеврејска опасност: Невидљива интернационала и наша држава”, *Политички гласник*, год. I, бр. 21/22, 23. август 1925.

планова о светској (бољшевичкој) револуцији, а њена природна богатства представљају пожељан плен јеврејског шпекулантског капитала. Улогу Морасовог Лондона и Франкфурта као центара јеврејске завереничке организације у визији аутора чланка преузимају Беч и Будимпешта као главна база јеврејског капитала који господари економским приликама у Краљевини СХС. У наставку текста аутор је у драматичном тону тврдио да су Јевреји ексклузивни посредници страног капитала у југословенској држави и да контролишу све домаће новчане заводе и сва битнија индустријска и трговачка предузећа. Према аутору циљ „јеврејске интернационале” је да потчини југословенску демократију својим интересима (као што је претходно већ учинила са западноевропским демократијама). Да би образложио своја запажања аутор је наводио пример Мађарске у којој су Јевреји из Пољске и Галиције крајем 19. в. преузели пуну контролу над привредним животом земље. Ово је резултирало избијањем револуције и устоличењем бољшевичког режима Беле Куна који је донео грађански рат и велике патње мађарском народу. У складу са овим запажањима аутор је на крају текста истакао да занемаривање „јеврејског проблема” представља „национални злочин” и позвао све патриотске снаге да се боље упознају са овим актуелним питањем. Идеје изнесене у овом чланку представљале су бизаран спој економског антисемитизма преузетог из идеолошког конструкта ФА, елементарног непознавања економског устројства некадашње Хабзбуршке монархије и псеудонаучног тумачења историје и актуелних политичких догађаја кроз призму постојања „светске завере међународног јеврејства” коју су промовисали *Протоколи* и француски неоројалисти.

ЗАКЉУЧАК

Краткорочно гледано идеје промовисане у *Политичком гласнику* нису оствариле дубљи утицај на политичку сцену Краљевине СХС. Из (за сада непознатих разлога) лист се угасио у октобру 1927. г. након непуне две године излагања. Са друге стране поједини чланови уредништва наставили су своје учешће у политичком животу и идеје које су износили на

страницама *Политичког гласника* захваљујући њима и њиховом политичком ангажману поново ће добити на актуелности у другој половини 30-тих година. Крајем 20-тих и почетком 30-тих година бивши чланови уредништва *Политичког гласника* Момир Николић, Ђорђе Перић, Данило Вуловић и Милош Милошевић учествоваће у оснивању Југословенске акције – југоинтегралистичког покрета радикалне деснице. Овај покрет је, попут некадашњег *Политичког гласника* током свог постојања (1929–1934) на страницама својих гласила промовисао идеје француских неоројалиста са посебним нагласком на монархизму и сталешкој држави. Крајем 1934. г. овај покрет се са још неколико југоинтегралистичких организација фузионисао у Југословенски народни покрет Збор под предводништвом Димитрија Љотића.⁹² Љотић (који је и сам током свог школовања у Француској постао присталица неоројалиста) наставио је развој идеологије свог покрета под предоминантним утицајем ФА.⁹³ Некадашњи чланови редакције *Политичког гласника* Данило Вуловић и Ђорђе Перић преузели су дужности у пропагандном сектору новог покрета тако да су идеје монархизма, сталешке државе и антисемитизма стекле своју реафирмацију на страницама листова ЈНП Збор постајући идејна окосница идеолошког конструкта Љотићевог покрета.

ИЗВОРИ

Архивска грађа:

Архив Београда (фонд: Љотићева организација Збор)

Периодика:

лист *Политички гласник* (Београд)

92) Бранислав Глигоријевић, „Политички покрети и групе са националсоцијалистичком идеологијом и њихова фузија у Љотићевом Збору”, *Историјски гласник*, бр. 4, Београд, 1965, стр. 35–81.

93) Василије Драгосављевић, „Идеолошки утицаји европског фашизма за ЈНП Збор (1934–1940)”, *Истраживање младих сарадника Института за новију историју Србије: Историјска трибина*, Београд, 2013, стр. 93–109.

ЛИТЕРАТУРА

- Глигоријевић Бранислав, „Политички покрети и групе са националсоцијалистичком идеологијом и њихова фузија у Љотићевом Збору”, *Историјски гласник*, бр. 4, Београд, 1965, стр. 35–81.
- Драговић Вук, *Српска штампа између два рата: Основа за библиографију српске периодике 1915–1945*, САНУ, Београд, 1956.
- Драгосављевић Василије, „Идеолошки утицаји европског фашизма за ЈНП Збор (1934–1940)”, *Истраживање младих сарадника Института за новију историју Србије: Историјска трибина*, Београд, 2013, стр. 93–109.
- Јовановић Драгољуб, *Људи, људи...: Медаљони 94 политичких јавних, научних и других савременика*, Филип Вишњић, Београд, 2005.
- Јовановић Драгољуб, *Медаљони I*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Кун Норман, *Позив на геноцид: Мит о светској завери Јевреја и Протоколи сионских мудраца*, Матица Српска, Нови Сад, 1996.
- Молнар Александар, *Народ нација раса: Историјска изворишта национализма у Европи*, Београдски круг, Београд, 1997.
- Морас Шарл, *Ројалистичке идеје*, Јуниор, Београд, 1996.
- Парежанин Ратко, *Други светски рат и Димитрије В. Љотић*, Јуниор, Београд, 2001.
- Стакић Владислав, *Монархистичка доктрина Шарла Мораса*, Облик, Београд, 2002.
- Хамилтон Аластер, *Фашизам и интелектуалци 1919–1945*, Вук Караџић, Београд, 1978.
- Arent Hana, *Izvori totalitarizma*, PinKpress, Beograd, 1998.
- Blemires Cyprian, *World Fascism: A Historical Encyclopedia*, Oxford University Press, Oxford, 2006.

Nolte Ernst, *Fašizam u svojoj epohi*, Prosveta, Beograd, 1990.

Sternhel Zeev, Sznajder Mario, Asheri Maia, *The Birth of Fascist Ideology: From Cultural Rebellion to Political Revolution*, Princeton University Press, Princeton, 1994.

Weber Eugen, *Action Francaise: Royalism and Reaction in Twentieth-century France*, Stanford University Press, Stanford, 1968.

Vasilije Dragosavljevic**THE IDEAS OF THE YUGOSLAV RADICAL RIGHT IN
THE PERIODICAL “POLITIČKI GLASNIK”****Resume**

The newspaper *Politički glasnik* played a vital role in the formation of political organizations of Yugo-integral ideology on the radical right in the period between two world wars. The authors gathered around the newspaper were the first in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians to promote the ideas of the new royalist movement Action Française (monarchism, class-based state) and anti-Semitic rhetoric. Many of the ideas that have been placed on the pages of this magazine were the foundation of the ideology and actions of the Yugoslav Action and Yugoslav People's Movement Zbor – the key exponents of the radical right in Yugoslavia during the 1930's and 1940's. On the basis of short biographies of the key members of the editorial board and authors who collaborated with them, this article exposed personal, organizational and ideological links between the groups of people gathered around the newspaper of *Politički glasnik* and political movements of Yugo-integral radical right.

Keywords: *Politički glasnik*, monarchism, class-based state, anti-Semitism, Yugoslav Action, Yugoslav National Movement Zbor

* Овај рад је примљен 6. фебруара 2019. године, а прихваћен на састанку Редакције 12. септембра 2019. године.